

EVRENSEL TEMEL GELİR VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE ANALİZLER

Dr. Faruk KAHVECİOĞLU

Sosyal Güvenlik Uzmanı, Sosyal Güvenlik Kurumu
farukkahvecioglu@gmail.com
ORCID:0000-0003-1100-5926

Umut ÇAKMAK

Doç. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
umut.cakmak@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4307-4264

Başvuru Tarihi: 04.06.2021

Kabul Tarihi: 17.03.2022

DOI: 10.21441/sosyalguvence.1094359

ÖZ

Çalışmanın temel konusu, Evrensel Temel Gelir (ETG) modelini kavramsal bir çerçevede değerlendirmek ve ETG'nin Türkiye'de uygulanabilirliğini mali açıdan tartışmaktır. Özellikle Covid-19 pandemisi ve artan gelir eşitsizliği birçok ülkede ETG'ye olan ilginin artmasına ve ETG'nin hayata geçirilme tartışmalarının başlamasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin mevcut ekonomik koşulları dikkate alındığında, ETG'nin kısa dönemde Türkiye'de uygulanması pek mümkün görülmemektedir. Ancak, temel makroekonomik göstergelerde sağlanacak kalıcı iyileşme ve kamunun ciddi tasarruf tedbirleri ile birlikte uzun dönemde bir ETG desteği Türkiye'de uygulanabilir. Evrensel Temel Gelir desteği sayesinde gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması hedefleniyor ise, Türk vergi sistemine ilişkin yapısal sorunların çözüme kavuşturulması da, bu bağlamda oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Evrensel temel gelir, gelir dağılımı, Türk vergi sistemi

UNIVERSAL BASIC INCOME AND ANALYZES ON ITS APPLICABILITY IN TURKEY

ABSTRACT

The main subject of the study is to evaluate the Universal Basic Income (UBI) model in a conceptual framework and to discuss the financial applicability of UBI in Turkey. Especially the Covid-19 pandemic and rising level of income inequality led to increase interest in UBI in many countries and the initiation of discussions on the implementation of UBI. At this point, considering the current economic conditions of Turkey, it is not possible to implement the UBI in Turkey in a short term. However, with the permanent improvement to be achieved in main macroeconomic indicators, and serious savings measures of the public, an UBI support can be applied in Turkey in the long term. If it is aimed to improve income distribution and reduce poverty through ETG support, solving structural problems related to the Turkish tax system is very important.

Key Words: Universal basic income, income distribution, Turkish tax system

GİRİŞ

Temel amacı yoksulluğu önlemek ve gelir dağılımını adaletini iyileştirmek olan Evrensel Temel Gelir (ETG) modeli, bir ülkenin veya bir coğrafi bölgenin tüm vatandaşlarına, gelirleri, kaynakları veya istihdam durumlarına bakılmaksızın, belirli bir miktar nakit transferi sağlamak biçiminde tanımlanmaktadır. 1986 yılında kurulan Temel Gelir Dünya Ağı (Basic Income Earth Network/BIEN) etrafında örgütlenen ETG savunucularının çabaları, politika yapıcılarını ve akademisyenleri bir araya getirmeyi başarmıştır. Bu sayede, konu ile ilgili olarak kitap, makale ve belgesel gibi çalışmalar zamanla artmış ve bazı politikacılar ETG'yi seçim kampanyalarının merkezi haline getirmişlerdir.

Belirtmek gerekir ki, ETG'nin belirli bir gruba yönelik olmayışı ve sadece nakit desteğini içermesi, ETG'nin diğer birçok sosyal yardımlara nazaran uygulanabilirliğini daha basit hale getirmektedir. Ancak, uygulama sonuçları ile ilgili hâlihazırda bilinmezliklerin olması, günümüzde ciddi bir politika aracı olarak değerlendirilmektedir.

Esasen ETG fikri, özellikle sosyal devletin gelişimi ile birlikte birçok farklı isimler altında akademik ve politik tartışmalarda yer almıştır. Bu uygulamalar büyük oranda birbirlerine benzerlik göstermiş olsa da, bazı farklar ile birbirinden ayrılmışlardır. “Negatif Gelir Vergisi”, “Temel Gelir Garantisi”, “Garanti Edilmiş Temel Sermaye”, “Vatandaşlık Geliri” ve “Sosyal Temettü”, ETG benzeri uygulamalara en iyi örneklerdir.

Evrensel Temel Gelir modeli, yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve son dönemde ortaya çıkan pandemi benzeri doğal ve sosyal krizlere karşı bireylerin birikimsiz ve gelirsiz kalarak güvencesiz yakalanması gibi konular bağlamında oldukça önemli bir politika alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar, 1990'lı yıllardan sonra küreselleşme ile birlikte yoksulluk düzeyi azalma eğilimine girmiş olsa da, 2019 yılı sonunda Covid-19 pandemisinin başlaması, küresel yoksulluğun son 20 yıldan beri ilk kez 2020 yılında artmasına neden olmuştur. Pandeminin bir sonucu olarak da, Dünya Bankası verilerine göre yaklaşık 120 milyon ilave insan 2020 yılında yoksullukla boğuşur hale gelmiştir. Ayrıca, 2021 yılında bu sayının 150 milyona çıkması beklenmektedir. Pandemi nedeniyle artan gelir eşitsizlikleri ve

sosyal sorunlar ise, birçok ülkede ETG'ye olan ilginin artmasına ve ETG'nin hayata geçirilme tartışmalarının başlamasına yol açmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın temel konusu; ETG modelini kavramsal bir çerçevede değerlendirmek ve ETG'nin Türkiye'de uygulanabilirliğini tartışmaktır. Bu doğrultuda, Giriş Bölümünden sonraki Birinci Bölümde, ETG kavramına ve benzeri uygulamalara; İkinci Bölümde ETG modelinin başlıca hedeflerine ve modele yönelik eleştirilere; Üçüncü Bölümde, Türkiye'de sosyal yardımların içeriğine, ETG desteğinin uygulanabilirliğine ve bağlamındaki analizlere ve Sonuç Bölümünde ise çalışmaya ilişkin genel değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. Evrensel Temel Gelir Kavramı ve Benzeri Uygulamalar

Nihai hedefinin yoksulluğun azaltılması ve daha adil bir gelir dağılımının sağlanması olan ETG modeline yakın ve ortak özelliklere sahip bazı uygulamalar da mevcuttur. Bu uygulamalar; Negatif Gelir Vergisi, Temel Gelir Garantisi veya Garanti Edilmiş Temel/Minimum Gelir, Garanti Edilmiş Temel Sermaye, Vatandaşlık Geliri ve Sosyal Temettü olarak özetlenebilir. Bu bölümde, ETG kavramına ve ETG benzeri uygulamalara yer verilmiştir.

1.1. Evrensel Temel Gelir Kavramı

“Universal Basic Income” kelimelerinden oluşan ve dilimize Evrensel Temel Gelir (ETG) olarak çevrilebilen kavram, bir coğrafi bölgenin veya bir ülkenin tüm bireylerine, gelirleri, kaynakları ve istihdam durumlarına bakılmaksızın, belirli bir miktar nakit transferinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireysel bazda herhangi bir çalışma ve gelir testi zorunluluğu olmaksızın, koşulsuz olarak bütün vatandaşlara bir gelir desteğinin sağlanmasıdır. Evrensel Temel Gelir uygulamasının nihai hedefi ise, yoksulluğun azaltılması ve daha adil bir gelir dağılımının sağlanmasıdır.

Evrensel Temel Gelir kavramının daha net anlaşılması için, öncelikli olarak “temel” kelimesinin neyi ifade ettiğinin ortaya konulması gereklidir. Evrensel Temel Gelir açısından “temel” kavramı, bir kişinin toplumda hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan asgari ihtiyaç miktarını ifade etmektedir. (Standing, 2017:33)

Ülke vatandaşlarına maddi destek sağlamak için ETG'ye benzer

uygulamalar günümüzde çeşitli Avrupa ülkelerinde mevcut olsa da, ETG bu uygulamalardan üç temel farkla ayrılmaktadır. Bu temel farklardan ilki; ETG desteğinin hane halkından ziyade bireylere sağlanmasıdır. Başka bir ifadeyle, ETG uygulamasında “bireysellik” prensibi dikkate alınmalıdır. İkincisi; insanların diğer kaynaklardan elde ettiği gelirden bağımsız olarak bu nakdi destek sağlanmalıdır. Ödenecek temel gelir herhangi bir koşula bağlı kılınmamalı, “koşulsuzluk” prensibi geçerli olmalıdır. Üçüncüsü ise, bireylerin mevcut veya geçmiş iş performansına bakılmaksızın veya teklif edilecek bir işi kabul etmeye istekli olup olmamasına bakılmaksızın, ETG desteğinin tüm nüfusu kapsayacak şekilde uygulanmasıdır. Evrensel Temel Gelir desteğinin tüm nüfusu kapsamı, “evrensellik” prensibi ile ifade edilmektedir (Parijs, 1992: 4; Wispelaere ve Stirton, 2004:3).

Belirtmek gerekir ki, ETG'nin uygulanma aşamasında mevcut diğer refah programları ile ETG arasında nasıl bir etkileşim olacağı da önemli bir tartışma konusudur. Mevcut programların yerine ETG'nin ikame edilmesi veya aşamalı bir şekilde değiştirilmesi veyahut mevcut programların üstünde ayrı bir sistem olarak ETG'nin kurgulanması gerçekleştirilebilir. Nasıl bir sistemin uygulanacağı ise --en son analizde-- ülkenin sosyoekonomik yapısına ve siyasi iradenin tercihine bağlı olacaktır.

Vurgulanması gereken bir diğer husus da, ETG ödemelerinin ne sıklıkla yapılacak olmasıdır. Her şeyden önce, gelir transferinin ödeme sıklığı programın amacı ile uyumlu olmalıdır. Temel ihtiyaçların karşılanması ETG uygulamasının ana hedefi olduğu için, ödemelerin aylık olarak yapılması konusunda genel bir görüş birliği vardır. Ancak yine de, ETG benzeri bazı uygulamalarda farklı ödeme dönemleri de yer almaktadır. Örneğin, ABD'nin Alaska eyaletinde doğal kaynak gelirlerinden ödeme yapıldığı için yıllık bazda gelir transferi gerçekleştirilmektedir (Marinescu, 2018:14).

1.2. Evrensel Temel Gelir Benzeri Uygulamalar

Evrensel Temel Gelir düşüncesi, özellikle sosyal devletin gelişimi ile birlikte birçok farklı isimler altında akademik ve politik tartışmalarda yer almıştır. Bu uygulamalar, büyük oranda birbirlerine benzerlik göstermiş olsa da, bazı farklar ile birbirinden ayrılmışlardır (Standing, 2017: 289).

Evrensel Temel Gelir modeline yakın ve ortak özelliklere sahip olan bazı

uygulamalar şunlardır:

1.2.1. Negatif Gelir Vergisi

Negatif Gelir Vergisi (NGV) modeli, Milton Friedman'ın 1962 yılında yayınladığı “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı kitabı ile ilişkilendirilmiş ve ilk kez Milton Friedman, Robert Lampman, Robert Theobald ve James Tobin tarafından 1960'lı yıllarda önerilmiştir. Bu model, belirli bir gelir seviyesinin altındaki insanların vergi iadesi almasını; bu gelir seviyesinin üzerindeki insanların ise vergi ödemesini önermektedir. Başka bir ifadeyle, gelir vergisinin, gelir azaldıkça tarifeye negatif olarak yansımadır (Öncel, 2012: 5-6).

Evrensel Temel Gelir benzeri uygulamalardan en popüler olan NGV, vergi ve yardım sistemleri açısından ETG ile benzer sonuçlara sahipken, ekonomik ve ahlaki açıdan temel bir farkla ayrılmaktadır. Negatif Gelir Vergisi modelinde, düşük gelir düzeyine sahip insanların bir kısmı yüksek gelir düzeyine sahip insanlar tarafından finanse edilirken; ETG modelinde, en zengin kesimin geliri orta ve düşük gelire sahip kesime yeniden dağıtılmaktadır (Tondani, 2009: 3-5).

1.2.2. Temel Gelir Garantisi veya Garanti Edilmiş Temel/Minimum Gelir

Temel Gelir Garantisi (TGG/Basic Income Grant), Garanti Edilmiş Temel Gelir (Guaranteed Basic Income) veya Garanti Edilmiş Minimum Gelir (Guaranteed Minimum Income) olarak isimlendirilen bu model, tüm bireyler için belirli bir gelir seviyesinin belirlenmesini ve bu gelir seviyesinin altında kalan insanlara bu seviyeye kadar gelir transferi yapılmasını önermektedir. Dolayısıyla, bu model belirli bir gelir seviyesinin altındaki insanlar için uygulanacak özel bir NGV modeline benzemektedir (Moffitt, 2003: 119-140).

Nispeten daha düşük maliyetle yoksulluğun azaltılması ve geçici ekonomik şoklar karşısında bir “stabilizatör” işlevi görmesi, TGG modelinin avantajları arasındadır (Standing, 2011,10-13) Buna karşın, devletin yardımına konu olan temel gelir seviyesinin belirlenmesinin karmaşıklığı ve bu seviyenin sık sık güncellenme zorunluluğu ve de kapsamdakilerin sürekli takibinin yapılması, TGG modelinin dezavantajları arasında sayılabilir (Gentilini, Grosh, Rigolini ve Yemtsov, 2020 :100-115).

1.2.3. Garanti Edilmiş Temel Sermaye

Temel sermaye garantisi, belirli aralıklarla düzenli olarak ödenen “temel gelir” kavramından farklı olarak, bir seferde ödenen belirli yeterlilikteki sermayeyi kastetmektedir. Başka bir ifadeyle, belirli bir yaşa (genel kabul 21 yaş) ulaşan herkese yeterli bir sermaye miktarının transfer edilmesi, bu modelin özünü oluşturmaktadır (Ackerman, Alstott, Parijs ve Wright, 2006: 91-95).

Bu modelin temel eleştirisi, yeterli tecrübe, bilgi birikimi ve beceriye ulaşmadan, 21 yaşına gelmiş birisine belirli bir sermayenin tahsis edilmesinin, riskli yatırımlara ve sermaye israfına yol açabileceği üzerinde yoğunlaşmıştır (Standing, 2017: 661).

1.2.4. Vatandaşlık Geliri

Evrensel Temel Gelir uygulamasına çok benzeyen “Vatandaşlık Geliri”, bir ülkenin vatandaşlarının tamamına temel bir gelirin hak olarak verilmesidir. Ancak, ülke dışındaki vatandaşların kapsama dâhil edilip, ülke içindeki vatandaşlığı bulunmayan insanların ülkeye sağladığı katkıya bakılmaksızın kapsam dışı tutulması, bu modelin ETG ile en temel farkıdır.

1.2.5. Sosyal Temettü

Sosyal Temettü, doğal kaynak zengini olan ülkelerin, bu doğal kaynaklardan elde ettiği gelirlerin bir kısmının düzenli olarak ülke vatandaşlarına transfer edilmesini ifade eder. Vatandaşlarını ülkenin doğal kaynaklarına hissedar olarak kabul eden bu yaklaşım, ortak amaç duygusu yaratarak ülkenin sosyal dokusunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Doğal kaynakların yeniden dağıtılmasına dayanan sosyal temettü, verimlilik kazanımları ile değil, sosyal ve çevresel ilkelerle savunulabilmektedir (Devarajan, Giugale, Ehrhart, Le ve Nguyen, 2013: 9-11).

Belirtmek gerekir ki, ETG desteği tam anlamıyla ve kalıcı olarak hiçbir ülkede uygulama imkânı bulamamıştır. Ancak, farklı hedeflere yönelik ETG benzeri uygulamalar dünyanın birçok ülkesinde --küçük ölçekli de olsa-- denenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, yürürlüğe konan ETG benzeri uygulamaların bir kısmı tam ve kısmi ölçekli ayrımı dikkate alınarak Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: ETG Benzeri Tam ve Kısmi Ölçekli Uygulamalar

Tam Ölçekli Uygulamalar							
Uygulama Yılı	Koşullu	Nakit Transferi	Evrensel	Kamu Kaynaklı	Ölçek	Ödeme Dönemi ve Miktar	Kapsam
Moğolistan 2010-2012	Evet	Evet	Evet	Evet	Ulusal	2010 ABD \$ 7 2012 ABD \$ 17 /aylık	3 milyon kişi
İran 2011	Evet	Evet	Evet	Evet	Ulusal	40-45 ABD \$ kişi başı aylık (Median Gelirin %25'i)	Nüfusun %97'si
Kısmi Ölçekli Uygulamalar							
Alaska ABD	Evet	Evet	Evet	Evet	Eyalet	1000-2000 ABD \$ Yıllık	615.000 kişi
ABD Cherokee Halkı	Evet	Evet	Evet	Evet	Kabile	4000-6000 ABD \$ Yıllık	16.000 kişi
İtalya (Reddito di Cittadinanza)		Evet		Evet	Bölgesel	Aylık 780 €	5 milyon kişi
Çin (Macau SAR)	Evet	Evet		Evet	Bölgesel	Yerleşikler için 10.000 yuan Yerleşik olmayanlar için 6000 yuan	707.000
Hindistan (Odisha)		Evet		Evet	Eyalet	Ortalama 5000 rupi farklı 5 kategoride/Yıllık (25.000 rupi ile 3.000 rupi arası)	7,5 milyon kişi
Hindistan (Telangana)		Evet		Evet	Toprak Sahibi Çiftçiler	Dönüm Başı Yıllık 5.000 rupi	5,8 milyon kişi

Kaynak: Gentilini, Grosh, Rigolini ve Yemtsov, 2020

2. Evrensel Temel Gelir Modelinin Başlıca Hedefleri ve Modele Yönelik Eleştiriler

Bu bölümde, ETG modelinin hedefleri arasında yer alan dört temel iktisadi sorunun çözümüne ilişkin değerlendirmelere ve ETG modeline yönelik genel eleştirilere yer verilmiştir.

2.1. Evrensel Temel Gelir Modelinin Başlıca Hedefleri

Evrensel Temel Gelir uygulaması, başlıca dört iktisadi sorunun çözümüne odaklanmıştır. Bunlar; fakirliğin en aza indirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yapısal işsizlikle mücadele edilmesi ve sosyal refah devleti uygulamaları için daha etkin bir sistemin oluşturulmasıdır.

2.1.1. Fakirliğin En Aza İndirilmesi

Küreselleşme; 1980 sonrasında yaşanan Berlin duvarının yıkılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü ve Doğu Bloğunun dağılması süreçlerinin ardından teknolojinin, üretim ve yönetim yapısı değişikliklerinin ve çokuluslu şirketlerin artmasının etkisiyle baş döndürücü bir hıza ulaşmıştır (Elçin, 2012: 1). Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde refah düzeyinin yükselmesi, 1990-2015 dönemi boyunca global çapta fakirlik düzeyinin azalmasına yol açmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, 25 yıldan az bir süre içinde dünyada yaklaşık 1,1 milyar kişi yoksulluktan kurtulmuştur. Ancak ne var ki, halen daha fakirliğin arttığı ve açlık sınırının altında yaşayan insanların bulunduğu bölgeler de mevcuttur. Örneğin, 1990 yılında Afrika'da 287,6 milyon insan açlık sınırı altında yaşarken, 2013 yılında bu sayı 401 milyona yükselmiştir. Bu rakam 2013 yılında dünyada açlık sınırı altında yaşayan insanların %52'sinin Sahra-altı Afrika'da yaşadığını göstermektedir (Emin, 2018: 13).

Küreselleşme ile birlikte yoksulluk düzeyi 1990'lı yıllardan sonra azalma eğilimine girmiş olsa da, 2019 yılı sonunda Covid-19 pandemisinin başlaması, küresel yoksulluğun son 20 yıldan beri ilk kez 2020 yılında artmasına yol açmıştır. Pandeminin bir sonucu olarak da, yaklaşık 120 milyon ilave insan 2020 yılında yoksullukla boğuşur hale gelmiştir. Daha da kötüsü, bu sayının

2021 yılında yaklaşık 150 milyona çıkacağı tahmin edilmektedir¹. Dolayısıyla, küresel salgının yol açtığı olumsuz ekonomik sonuçlar, ETG ve benzeri uygulamaların önemini bir kez daha ortaya koymuş ve son dönemlerde bu tür uygulamaların daha da fazla tartışılmasına neden olmuştur².

Fakirliğin nedeni ne olursa olsun, küresel düzeyde fakirliğin en aza indirilmesi için ETG uygulamasının çok etkili bir araç olduğu destekçileri tarafından öne sürülmektedir. Eğer fakirlik eşliğinin üzerinde bir temel gelir düzeyi belirlenirse, ETG uygulamasının fakirliği en aza indireceği teorik olarak söylenebilir. Ayrıca, “temel gelir” desteği sayesinde aileler, bir yandan temel ihtiyaçlarını karşılamak için maddi güvenceye ulaşırken, diğer yandan da çocuklarının eğitimine daha fazla yatırım yapma imkânı elde edeceklerdir. Bu durum da, nesiller arası devam eden fakirlik döngüsünü kırmak için ailelere bir fırsat sunabilecektir (Guerriero, Valencia Lopez, Zheng ve Haverman, 2017: 11).

2.1.2. Gelir Dağılımının İyileştirilmesi

Önemle vurgulamak gerekir ki, dünyadaki yoksulluğun nedeni, gıda, ilaç veya kaynak eksikliği sebebiyle değil, mevcut zenginliğin ve fırsatların adil bir şekilde dağıtılmamasından kaynaklanmaktadır. Uygulanan ekonomi politikaları, sosyal ve ekonomik kalkınma konusundaki yanlış siyaset ve batılı ülkelerin sömürü düzeni, küresel adaletsizliğin bugünkü boyutlara ulaşmasında önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda, küresel adaletsizlikle ilgili veriler de çok çarpıcıdır: Örneğin, dünyadaki en zengin 42 kişinin mal varlığı, dünya nüfusunun %50'sine karşılık gelen 3,6 milyar insanın gelirine eşit; en zengin 10 ülkenin geliri de en fakir 10 ülke gelirinin tam 77 katıdır. Küresel düzeyde gelir dağılımının bu denli bozuk olması, yoksulluk, çatışmalar, açlık gibi başka sosyal problemlerin de ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Emin, 2018: 1-5).

Evrensel Temel Gelir fikrini savunanların sıklıkla vurguladığı temel

¹ <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

² Örneğin, İspanya geçici de olsa ETG'yi hayata geçirmeyi planlamaktadır. Benzer şekilde, Paskalya konuşmasında Papa Francis, korona virüsle mücadelede bir çözüm olarak bir “evrensel temel ücret” önerisini yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Hong Kong dâhil olmak üzere birçok ülke bir kerelik koşulsuz nakit transferlerini kullanmaya başlamıştır.

argümanlardan birisi de, ETG'nin, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliği ile mücadele için önemli bir yol olacaktır. Özellikle teknolojik gelişmelerden kaynaklanan gelir eşitsizliğinin tek çözümü olarak ETG öne sürülmektedir. Başka bir ifadeyle, ETG, teknoloji kaynaklı iş kayıplarının ortaya çıkaracağı soruna yönelik bir çözüm olarak uygulanabilir. Bunun yanı sıra, artan oranlı gelir vergisi ve fakir olmayanlara yönelik sübvansiyon kısıtlaması ile birlikte uygulanan ETG, gelir eşitsizliğinin düşürülmesinde çok daha etkin olacaktır (Sheahan, 2012: 172).

Evrinsel Temel Gelir uygulamasına feminist iktisat cephesinden de destek argümanları gelmektedir. Ev işleri gibi finansal bir karşılığı olmayan işlerde çalışan kadınların, ETG desteği sayesinde belirli bir gelire ulaşarak ekonomik özgürlüklerini --kısmen de olsa-- elde etmeleri, gelir eşitsizliğindeki cinsiyet farkının azalmasına yol açacaktır (Robeyns, 2000: 4; Pateman, 2004:11-15).

2.1.3. Yapısal İşsizlikle Mücadele

Teknolojik gelişme, özellikle batı toplumlarının işgücü piyasasında büyük bir endişe kaynağı olmuştur. İstihdam içindeki kurumsal işgücünün payı, 1975-2012 dönemi boyunca gelişmiş ekonomilerin yaklaşık dörtte üçünde, gelişmekte olan ekonomilerin ise üçte ikisinde istikrarlı bir şekilde azalmıştır (Gentilini, Grosh, Rigolini ve Yemtsov, 2020).

Belirtmek gerekir ki, Endüstri 4.0 süreci³ ile birlikte teknolojinin hızlanması, otomasyon ve robotların yol açabileceği iş yaşamındaki insansızlaşma süreci, özellikle gelişmiş ekonomilerde “temel gelir” tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Çünkü bu hızlı ve baş döndürücü teknolojik ilerlemenin, tarihsel süreçte karşılaşılmayan bir büyüklükte işsiz ordusuna neden olacağı tahmin edilmektedir. Bu sürecin ise kaçınılmaz olarak “temel geliri” zorunlu hale getireceği, hem bu alanda yapılan çalışmalarda hem de özellikle silikon vadisi temelli şirketlerin yöneticileri tarafından sürekli

---

³Bu son teknolojik devrim, en çok vasıfsız insan gücü üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaktır. Özellikle teknolojik altyapısı yeterince gelişmemiş olan ülkelerde bu işgücünün toplam işgücü içindeki payı daha fazladır. Dolayısıyla, Endüstri 4.0 sürecinde ortaya çıkacak kitlesel işsizlik ve bunun yaratacağı ekonomik belirsizlik, geniş çaplı bir güvencesizlik durumuna yol açacaktır (Schwab, 2016).

gündemde tutulmaktadır (Ford, 2016: 125; Srnicek ve Williams, 2016: 327).

Amerika Birleşik Devletleri Hizmet Sektörü Çalışanları Uluslararası Birliği eski başkanı Stern, 2016 yılında yayınladığı bir kitabında, yakın gelecekte tüm işlerin %58'inin otomasyona geçeceği tahmininde bulunmuştur. Stern, karşı karşıya olunan tehlikenin bir fırtına değil, adeta bir tsunami etkisi yaratacağını da vurgulamıştır (Stern ve Kravitz, 2016: 64). Benzer bir yorum da Star Bond yatırımcısı Bill Gross tarafından gelmiştir. Bill Gross, robot kaynaklı otomasyon sonucu ortaya çıkacak işsizliği “çalışmanın sonu” olarak tanımlamış ve bu sorunun çözümü için “temel gelir” desteğini savunmuştur (Standing, 2017: 65).

2.1.4. Sosyal Refah Devleti Uygulamalarında Daha Etkin Bir Sistemin Oluşturulması

Evrensel Temel Gelir desteğinin önemli hedeflerinden birisi de, sosyal refah devleti uygulamalarının karmaşık ve maliyetli olması nedeniyle daha etkin bir sistemin oluşturulmasıdır. Gelişmiş ülkelerde, fakirliğin önlenmesi ve işsiz kalındığında hayatın idamesinin sağlanması için birçok sosyal programlar refah devletinin ortaya çıkısından sonra uygulamaya konulmuştur. Zamanla bu programlara, cinsiyet eşitsizliği, engellilerin istihdamı gibi spesifik amaçları sağlamaya yönelik sosyal politika araçları da eklenmiştir. Ancak, bütün bu sosyal politikaların farklı kurumlarla uygulanması, bir yandan maliyetlerin artmasına, diğer yandan da refah devleti uygulamalarının oldukça karmaşık hale gelmesine yol açmıştır. İşte bu noktada ETG savunucularının temel argümanı, karmaşık politikalarla hedeflenen sosyal amaçlar ETG ile daha kolay sağlanabilecek ve bu sayede ortaya çıkan kaynak tasarrufu da ETG desteğinin maliyetini düşürecektir (Standing, 2017: 160-195).

Belirtmek gerekir ki, günümüzde birçok sosyal program gelir testi (means-testing) üzerinden yürütülmektedir. Ancak, gelir testi uygulamasının iki temel sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlardan ilki, gelir testi uygulamasının sisteme yüklediği maliyettir. İkinci sorun ise, gelir testi sonucu oluşan yararlanma oranının halk tarafından algılanma biçimidir. Kamunun herhangi bir gelir yardımından herkesin yararlanması, çok az insanın buna karşı çıkması ile sonuçlanacaktır. Ancak, yardımın kapsamı daraldıkça, bu programa olan destekçi sayısı da azalmaya başlayacaktır. Çünkü bu yardımdan yararlanmayan

insanlar, yardımların maliyetinin vergiler yoluyla karşılanacağı fikrine sahip olduğunda, bu karşı çıkış daha da güçlenebilecektir (Clark: 2014).

2.2 Evrensel Temel Gelir Modeline Yönelik Eleştiriler

Evrensel Temel Gelir uygulamasına yönelik en temel eleştiri, bu uygulamanın yüksek bütçe açıklarına ve aşırı vergi yüküne yol açacağı için uygulanabilir olmadığı üzerinedir (Pereira, 2015: 2; Hudáková, 2015: 33). Dolayısıyla, tüm nüfusa yönelik uygulanacak bir nakit transferi programı, çok yüksek bir kamu harcaması ile sonuçlanacaktır. Bu noktada oluşacak olan temel ikilem ise şudur: Tüm vatandaşlara uygulanacak olan “temel gelir” desteğinin miktarı düşük belirlenirse, bu miktar fakirliğin azaltılmasına pek katkı sağlamayacak; aksine bu miktar yüksek belirlenirse, bu uygulama yüksek maliyetli olacağından programın sürdürülmesi imkânsızlaşacaktır (Fitzpatrick,1999: 87). Ayrıca, ETG’nin finansmanı vergilendirme yoluyla karşılanıyor ise, çok iyi işleyen bir vergi düzenine ve kişilerin gelir ve servetleri hakkında çok detaylı bir bilgi sistemine ihtiyaç olacaktır. Bu ise, ETG uygulamasının mevcut sosyal yardım sisteminde olduğu gibi karmaşık ve maliyetli olması anlamına gelmektedir (Ravallion, 2016: 557-559).

Van Parijs ve Vanderborght’a göre (2017), kişi başına Gayri Safi Yurt İçeri Hasıla’nın (GSYH) %25’i oranında “temel gelir” desteği, diğer kamu harcamalarının devamı nedeniyle çok daha yüksek vergilendirme oranları ile sonuçlanacaktır. Kaldı ki, bugüne kadar konu ile ilgili yapılan ekonometrik modellerin hemen hemen hepsi, bu gelir desteğinin karşılanabilirliği konusunda net bir cevap üretememiştir. Bu yüzden bazı ETG savunucuları, “temel gelir” fikrine alternatif olarak, “kategorik bir temel gelir”, “hane halkı temel geliri” veya “kısmi temel gelir” gibi fikirleri ortaya atmıştır (P. Van Parijs ve Vanderborght, 2017: 137).

Evrensel Temel Gelir uygulamasına yöneltelen eleştirilerden bir diğeri, “temel gelirin” ortaya çıkaracağı gelir etkisi ile boş zaman talebinin artacak olmasıdır⁴ (Hudáková, 2015: 33-35). Ayrıca, bireylere ve hane halkına yapılan

⁴ Belirtmek gerekir ki, gelişmiş bazı ülkelerde işsizlik tazminatı vb. ödemelerin, özellikle niteliksiz emeğe sahip göçmenlerin çalışmaya dönük motivasyonlarını azalttığı gözlemlenen bir durumdur. Böyle bir gelişme, Türkiye’nin son yıllarda karşı karşıya kaldığı göçmen krizinde de yaşanmış ve özellikle Suriyelilere yapılan ekonomik yardımlar ve bazı göçmenlerin hayat tarzı çok eleştirilere uğramıştır.

doğrudan gelir desteği, düşük ekonomik büyümeye ve işsizliğe de neden olabilecektir (Immervoll ve O'Donoghue, 2003:1).

Modele yöneltilen bir diğer eleştiri de, bir ETG uygulamasının, ücretlerin temel gelir ile desteklenmesi nedeniyle işçilerin pazarlık gücünün zayıflamasına ve ücretlerin düşmesine yol açabilecektir. Dolayısıyla, ETG desteğinin varlığı, insanların gündelik veya düşük ücretli işlerde istihdam edilmesini kolaylaştıracak ve bu tür işler için bir sübvansiyon görevi görecektir (Gray, 2017:3). Her ne kadar “temel gelir” desteğinin yeterli bir seviyede olması, düşük ücretli işlerin reddedilmesine yol açsa da, yeterli seviyenin altındaki ETG desteği, insanların düşük ücretli işlerde çalışmasına yol açabilecektir (Bastagli, 2019: 2). Bütün bunlara ilaveten, bir ETG uygulaması, esnek ancak güvencesiz işlere olan talebin artmasına ve sendikaların pazarlık gücünün zayıflamasına neden olabilecektir (Vanderborght, 2006: 5-6).

Evrensel Temel Gelir desteğinin enflasyon oranları üzerinde olumsuz etkiye yol açabileceği de, modele karşı olanlar tarafından vurgulanmaktadır. Örneğin, tam istihdam seviyesinde bulunan bir ekonomide uygulanan ETG desteği fiyatların artmasına yol açabilecektir. Ayrıca, tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelir düzeyli insanlara ekstra gelirin sağlanması, toplam harcamanın ve dolayısıyla enflasyonun artmasına neden olabilecektir. İlaveten, kamu tarafından sağlanan ETG desteği tüketim üzerinden alınan vergilerle finanse edilirse, bu da fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yol açabilecektir. Benzer şekilde, emisyon yoluyla finanse edilen ETG desteği de enflasyonun yükselmesiyle sonuçlanabilecektir (Rasoolinejad, 2019: 2-4).

Evrensel Temel Gelir fikrinin sıkı savunucularından birisi olan ABD'li politik filozof ve ekonomist Widerquist'e⁵ (2013) göre, ETG harcamalarının özel bir enflasyonist etkisinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü ETG harcamalarının neden olduğu enflasyonist baskıya karşı koymak için vergileri ve borçlanmayı kullanmak, askeri harcamalar veya diğer herhangi bir harcamadan kaynaklanan enflasyonist baskıya karşı koymaktan daha zor olmayacaktır (Prochazka, t.y.).

---

⁵ Karl Widerquist, 2008-2017 döneminde Temel Gelir Dünya Ağı (BIEN) eş başkanlığını yapmıştır.

3. Türkiye’de Sosyal Yardımların İçeriği, Evrensel Temel Gelir Desteğinin Uygulanabilirliği ve Bağlamındaki Analizler

Bu bölümde, Türkiye’de sosyal yardımların içeriği, Türkiye’de ETG modelinin uygulanabilirliği ve bu bağlamda Türk vergi sisteminin yapısal sorunlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.1. Türkiye’de Sosyal Yardımların İçeriği

Türkiye’de çok çeşitli olan sosyal yardımlar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. 2019 yılı itibariyle 31,2 milyar lira ödeme yapılan bu sosyal yardımlar ana başlıklar halinde Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2: Sosyal Yardım Programları

Aile Yardımları	Eğitim Yardımları	Sağlık Yardımları	Özel Amaçlı Yardımlar	Yaşlı ve Engelli Yardımları	İstihdam ve Proje Desteği
Gıda Yardımları	Eğitim Materyali Yardımları	Şartlı Sağlık Yardımları	Aşevleri	Yaşlılık Aylığı	Gelir Getirici Proje Desteği
Barınma Yardımları	Şartlı Eğitim Yardımları	Engelli İhtiyaç Yardımları	Afet ve Acil Durum Yardımları	Engelli Aylığı	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
Sosyal Konut Projesi	Öğle Yemeği Yardımı	Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı	Terör Zararı Yardımları	Engelli Yakını Aylığı	İstihdam Eğitimi Projeleri
Yakacak Yardımları	Ücretsiz Ders Kitabı Yardımı	Çoklu Doğum Yardımı	Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardımları	Silikozi ⁶ Yardımı ile Devreden Silikozi ⁶ Ödemeleri	Geçici İstihdam Projeleri
Eşi Vefat Etmiş	Öğrenci Taşıma,	Kronik Hastalara	Yabancılar Yönelik Şartlı	Evde Bakım Aylığı	Sosyal Hizmet Projeleri

⁶ Bir meslek hastalığı olan silikozi, doğada kristal veya kristal olmayan formda bulunan silika mineralinin çeşitli işlemlere tabi tutulduğu sırada toz olarak yutulmasıyla ortaya çıkan bir hastalıktır.

Kadınlara Yardım	Barınma ve İaşe Yardımı	Elektrik Desteği	Eğitim Yardımı		
Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemeleri			Aile Destek Merkezleri Projeleri
Doğum Yardımı	Yurt Yapımı	Genel Sağlık Sigortası Prim Ödemeleri			Sosyal Dayanışma Merkezleri Projeleri
Öksüz ve Yetim Yardımı					İşe Yönlendirme-İşe Başlama Yardımı
Muhtaç Asker Çocuğu Yardım					Yaşlı ve Engellilerin Bakımı Projeleri
Elektrik Tüketim Desteği					

Kaynak:

https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf. 137.

 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu'ndan Karşılanaan Yardımlar

 Genel Bütçe Tarafından Karşılanaan Yardımlar

 AB Tarafından Finanse Edilen Yardımlar

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanan sosyal yardımlara ilaveten, yerel yönetimler ve diğer kurumlar eliyle de hane halklarına nakit destekler sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her yıl detaylı olarak yayınlanan “sosyal koruma istatistikleri”, sosyal yardımlara ilişkin daha geniş bir tablo sunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son 01.12.2020 tarihinde yayınladığı “Sosyal Koruma İstatistikleri, 2019” Tablo 3’te sunulmuştur:

Tablo 3: Sosyal Koruma Harcamaları, 2019

Harcama Kalemleri	Tutar (Milyon TL)
Hastalık/Sağlık Bakımı	146.035
Engelli/Malül	18.030
Emekli/Yaşlı	263.078
Dul/Yetim	63.586
Aile/Çocuk	23.177
İşsizlik	15.732
Sosyal Dışlanma	3.529
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı	533.168
İdari Harcamalar	8.834
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	542.002

Kaynak: TÜİK⁷, 2020.

Belirtmek gerekir ki, bu harcamaların içinde karşılıksız nakit transferleri olduğu gibi, prime dayalı sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası ödemeleri de mevcuttur. Dolayısıyla, bu harcamaların tamamı karşılıksız nakit transferi niteliği taşımamaktadır. Bu rakamdan 2019 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) prim gelirleri olan 293 milyar TL ve işsizlik sigortası harcaması 15.732 TL düşüldüğünde, toplam 233 milyar TL’lik karşılıksız sosyal transfer tutarına ulaşılmaktadır⁸. Türkiye’nin GSYH’sinin 2019 yılında yaklaşık 4 trilyon 320 milyar TL gerçekleştiği dikkate alınırsa, TÜİK’in hesapladığı “sosyal koruma harcamalarının” GSYH içindeki payının yaklaşık %12,4; prime dayalı sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası ödemeleri hariç sosyal transfer tutarınının GSYH

⁷<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33668#:~:text=Sosyal%20koruma%20harcamas%C4%B1%202019%20y%C4%B1n%C4%B1nda,emekli%20Fya%C5%9F1%C4%B1lra%20yap%C4%B1lan%20harcamalar%20oldu>

⁸ <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik>.

içindeki payının yaklaşık %5,4 gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Özetle; Türkiye ekonomisi, hâlihazırda GSYH'sinin yaklaşık %5,5 oranındaki bir tutarı, sosyal yardımlar adı altında vatandaşlarına karşılıksız transfer etmektedir.

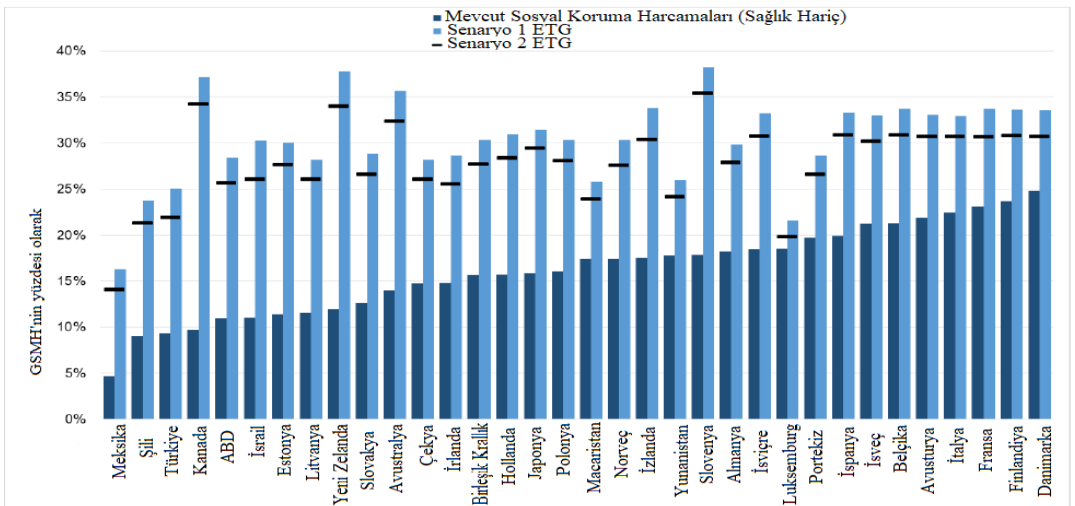
3.2. Türkiye’de Evrensel Temel Gelir Desteğinin Uygulanabilirliği

Evrensel Temel Gelir desteğinin uygulanabilirliğine ilişkin önemli bir çalışma, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 2018 yılında Ortiz ve diğerleri imzasıyla yayınlanmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin de dâhil olduğu 130 ülke için ETG uygulamasının iki farklı senaryoda mali büyüklüğü/yükü hesaplanmıştır. Dikkate alınan iki farklı senaryo ise şunlardır (Ortiz, Behrendt, Acuña-Ulate ve Anh, 2018:13).

- i. Ulusal fakirlik düzeyi kadar temel gelirin yetişkin ve çocuklara ödenmesi,
- ii. Ulusal fakirlik düzeyi kadar temel gelirin yetişkinlere tamamı; 15 yaş altı çocuklara ise bu düzeyin yarısı kadar ödeme yapılması.

Evrensel Temel Gelir uygulamasının yazarlarca hesaplanan olası mali büyüklükleri, seçilmiş ülkelerin GSYH içindeki payı olarak Grafik 1’de sunulmuştur. Grafik 1’e göre, seçilmiş ülkelerde ETG desteğinin mali büyüklüğü, senaryo 1’e göre GSYH’nin ortalama %31’i; senaryo 2’ye göre ise GSYH’nin ortalama %28’i civarında hesaplanmıştır.

Grafik 1: ETG Uygulamasının Olası Mali Büyüklükleri

Kaynak: Ortiz ve diğerleri, 2018, s. 21.

Ortiz ve diğerlerine göre (2018), Türkiye’de sağlık hariç mevcut sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı yaklaşık %9 olarak kabul edilmiştir. Bu rakam, Tablo 3’te sunulan sağlık harcamaları hariç sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile tam tutarlıdır. Yine yazarlara göre, ulusal fakirlik düzeyi kadar temel gelirin yetişkin ve çocuklara ödenmesi durumunda, ETG uygulamasının Türkiye’ye maliyeti GSYH’nin yaklaşık %25’ine tekabül etmektedir. Temel gelirin yetişkinlere tamamı, 15 yaşın altındaki çocuklara ise yarısının ödenmesi durumunda, bu uygulamanın Türkiye’ye maliyeti GSYH’nin yaklaşık %22’sine düşmektedir.

Türkiye’nin ekonomik şartlarını göz önüne aldığımızda, “senaryo 2’nin” nispeten daha uygulanabilir olduğu açıktır. Senaryo 2 dikkate alınarak Türkiye’de uygulanacak bir ETG desteğinin, kamuya olan toplam maliyeti ve her bir hane halkının eline geçecek gelir transferi kabaca şu şekilde hesaplanabilir:

Türkiye’nin 2020 yılında GSYH’si yaklaşık 717 milyar ABD doları gerçekleşmiştir. Senaryo 2’ye göre bu gelirin %22’si, yani yaklaşık 158 milyar doları ETG desteği olarak halka transfer edilecektir. Bu değer aynı zamanda, ETG uygulamasının kamuya olan maliyetini de yansıtmaktadır. Senaryo 2 dikkate alındığına göre, 15 yaşın altındaki çocuklara temel gelirin yarısı; yetişkinlere ise tamamı transfer edilecektir. Türkiye’nin toplam nüfusunun yaklaşık 83,5 milyon olduğu dikkate alınır, bu toplam nüfusun da yaklaşık %22,8’i, yani 19 milyonu 15 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır⁹. Dolayısıyla, 19 milyon insan temel gelir desteğinin yarısını, geri kalan 64,5 milyon insan da temel gelirin tamamını elde edecek ve toplam gelir transferi de 158 milyar dolardan oluşacak ise, basit formül yardımıyla temel gelir miktarı (X) şu şekilde hesaplanabilir: $(19 \text{ milyon} * X/2) + (64,5 \text{ milyon} * X) = 158 \text{ milyar dolar}$. Formülde “X” olarak tanımlanan temel gelir desteği miktarı yıllık 2135 dolar çıkacaktır. Bunun anlamı ise, yetişkinlere aylık yaklaşık 180 dolar; 15 yaşın altındaki çocuklara ise aylık 90 dolar temel gelir desteğinin sağlanması demektir. 2020 yılının ikinci yarısından makalenin kaleme alındığı 2021 yılının ilk yarısına kadar doların ortalama fiyatının 8 TL olduğu kabul edilir ise, yetişkinler için aylık yaklaşık 1500 TL, çocuklar için ise aylık 750 TL’lik bir

⁹ <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>

temel gelir desteği, Ortiz ve diğerlerinin (2018) çalışmasından çıkan sonuçtur.

Bu kabaca hesaplamayı dikkate aldığımızda, 15 yaşından küçük iki çocuğu bulunan bir ailenin alacağı ETG desteği aylık yaklaşık 4500 TL olacaktır. Bu ailede sadece babanın asgari ücretle çalıştığı varsayılsa bile, ailenin aylık geliri 6800 TL'ye yükselecektir¹⁰. Bu son rakam, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun¹¹ (Türk-İş) Haziran 2020¹² tarihinde açıkladığı “açlık ve yoksulluk sınırı” araştırma sonuçları ile tutarlı görünmektedir. Türk-İş'e göre, Haziran 2020 tarihi itibariyle dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 2431 TL; yoksulluk sınırı ise 7919 TL'dir¹³. Ortiz ve diğerlerini (2018) referans olarak hesapladığımız ETG destekli dört kişilik bir ailenin toplam geliri olan yaklaşık 6800 TL, dört kişilik bir ailenin açlık sınırının çok üzerinde; yoksulluk sınırının ise bir miktar altında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, dört kişilik bir çekirdek ailede sadece babanın asgari ücretle çalışması halinde dahi, ETG desteği sayesinde bu aile yoksulluktan büyük oranda kurtarabilecektir¹⁴.

Belirtmek gerekir ki, doğal kaynak zengini olmayan; ciddi döviz tasarruf açığı ve dış borç sorunu bulunan ve dolayısıyla ulusal rezervleri yetersiz olan; enflasyon oranının %15'in, işsizlik oranının da %12'nin üzerinde gerçekleştiği ve jeopolitik konumu itibariyle siyasi ve askeri açıdan önemli risklerin bulunduğu Türkiye'de, GSYH'nin %22'si oranında bir ETG desteğinin kamu tarafından finansman edilmesi bugünün şartlarında pek olası değildir. Gelir transferinin tutarına da bağlı olarak, kamunun israf yerine güçlü tasarruf tedbirlerine yönelmesi ve temel ekonomik göstergelerde “köklü ve kalıcı

---

¹⁰ 2020 yılı net asgari ücret tutarı olan 2320 TL kullanılmıştır.

¹¹ Türk-İş, “açlık ve yoksulluk sınırı” araştırmasını otuz dört yıldan bu yana aralıksız olarak her ay düzenli olarak açıklamaktadır.

¹² Hesaplamalarda 2020 yılı referans alındığı için, “açlık ve yoksulluk sınırı” için de 2020'nin yıl ortası olan Haziran ayı seçilmiştir.

¹³ <http://www.turkis.org.tr/HAZIRAN-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d419750>.

¹⁴ Ancak, ETG karşıtlarının da öne sürdüğü bir şekilde, eğer bu uygulama enflasyon oranlarında ciddi yükselişlere yol açarsa, ETG desteğinin sağlayacağı satın alma gücü de zayıflayacaktır.

iyileşmelerin”¹⁵ sağlanması koşuluyla, Türkiye’de bir ETG desteği uygulanma imkânı bulabilir.

3.3. Evrensel Temel Gelir Desteği Bağlamındaki Analizler: Türkiye’nin Gelir Dağılımı Sorunu ve Türk Vergi Sistemi

Evrensel Temel Gelir desteğinin fakirlikle mücadeleye olumlu katkı sağlayacağı açıktır. Buna karşın, her bir vatandaşa eşit miktarda belirli bir gelir transferinin gerçekleştirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesine çok fazla katkı sağlamayabilir. Amerika Birleşik Devletleri Temel Gelir Garantisi Ağı’nın (USBIG¹⁶) yazarı ve komite üyesi olan Allan Sheahen’in de vurguladığı üzere, artan oranlı gelir vergisi ve fakir olmayanlara yönelik sübvansiyon kısıtlaması ile birlikte uygulanan ETG, gelir eşitsizliğinin düşürülmesinde çok daha etkin olacaktır (Sheahen, 2012: 31-49). Bu bağlamda vurgulamak isteriz ki, Türkiye’de uygulanacak olan “temel gelir” desteğinin fakirliği azaltması ve gelir dağılımını iyileştirmesi isteniyor ise, bu uygulama ile birlikte Türk vergi

---

¹⁵ “Köklü ve kalıcı iyileşme” sağlanacak konuların başında, Türkiye’nin bir türlü çözüme kavuşturamadığı döviz tasarruf açığı sorunu gelmektedir. 1947 yılı sonrasında sürekli dış ticaret açığı veren Türkiye ekonomisi, 1950-1980 dönemi boyunca döviz darboğazı yüzünden üç önemli istikrar programı (4 Ağustos 1958, 10 Ağustos 1970 ve 24 Ocak 1980) hazırlamak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde, Türkiye ekonomisini derinden etkileyen 1994 ve 2001 krizlerinin temelinde de, sürdürülemez boyutlara ulaşan dış ticaret ve cari işlemler açığı sorunu yatmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de döviz kıtlığının son yıllarda temel makroekonomik göstergelerde nasıl tahribata yol açtığı da ortadadır: Özellikle enflasyon ve dolayısıyla faiz oranlarında meydana gelen artışların temelinde, öngörülemez ve yüksek salımlı döviz kuru artışları önemli bir rol oynamıştır. 2015 yılından sonra artan politik ve askeri riskler, küresel pandeminin neden olduğu mali yük ve ekonomide yarattığı belirsizlik ve de yakın tarihte Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın döviz rezervlerindeki hızlı erime, döviz kurlarında yaşanan sert dalgalanmaların nedenleri arasında gösterilebilir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi, 70 yılı aşkındır “başına bela olan” döviz tasarruf açığı sorununu köklü bir şekilde çözüme kavuşturmadan ETG veya benzeri bir modelin finansmanını sağlaması ve kalıcı bir şekilde uygulaması pek mümkün görülmemektedir. Belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin döviz açığı sorununu kökten çözebilmesinin önemli bir yolu --Asya ülkelerinin deneyimlerinde olduğu gibi-- sağlam bir ihracat yapısının oluşturulmasından geçmektedir. Özellikle yüksek katma-değerli ileri teknoloji ürünlerin ihracatına ve Ar-Ge yatırımlarına daha fazla ağırlık verilmesi ve de ihracatı artırmak için yeni çıkış stratejilerinin aranması, bu bağlamda rasyonel politika kararları olacaktır.

¹⁶ USBIG, ABD’deki “temel gelir garantisi” tartışmalarını desteklemek için 1999 yılında kurulan gayri resmi bir ağıdır (<https://usb主.net/about-us/>).

sisteminin baştan sonra gözden geçirilmesi keyfi değil, zorunludur.

3.3.1. Türkiye'nin Gelir Dağılımı Sorunu

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönem içerisinde (genellikle 1 yıl) üretilen mal ve hizmetler sonucunda kazanılan gelirin; ekonomik birimler, bölgeler veya üretim sürecinde bulunanlar arasında bölüştürülmesi şeklinde tanımlanabilir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018 : 39). Bireyler arası gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için kullanılan temel göstergeler ise; Gini katsayısı, P80/P20 ve P90/P10 oranlarıdır.

Gini katsayısı, bir ülkedeki milli gelirin ne ölçüde adaletli dağılıp dağılmadığını belirlemek için kullanılır. Katsayı, 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değerlerin yükselmesi gelir dağılımı adaletinin bozulduğu anlamına gelir. P80/P20 ve P90/P10 oranları ise, sırasıyla, bir ülkede milli gelirden en fazla pay alan %20'lik grubun geliriyle en düşük pay alan %20'lik grubun; en fazla pay alan %10'luk grubun geliriyle en düşük pay alan %10'lik grubun geliri arasında kaç kat fark olduğunu göstermektedir.

Gelir dağılımı adaleti açısından yaklaşık son yirmi yılın verileri incelendiğinde, bu alanda kayda değer bir yol almadığımız görülmektedir. Grafik 2'den de takip edileceği üzere, Türkiye'nin 2002-2019 döneminde ortalama %40,6 gerçekleşen Gini Katsayısı, özellikle 2010'lu yılların ilk yarısında yükselme eğilimine girmiş; ikinci yarısında ise bir miktar gerilemiştir. Dünya Bankası'nın Gini katsayısı tahminlerine göre, Türkiye ekonomisi, gelir dağılımı adaletsizliği bakımından 159 ülke arasından 48'inci sırada yer almaktadır¹⁷. Bu sıralama, Türkiye'de gelir dağılımının ne denli bozuk olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'de Gini katsayısı yaklaşık %40 civarlarında iken, hem Avrupa Birliği'ne¹⁸ (AB-27) hem de Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne¹⁹ (OECD) üye ülkelerde Gini katsayısı ortalaması %31 civarlarındadır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin en az olduğu, İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka

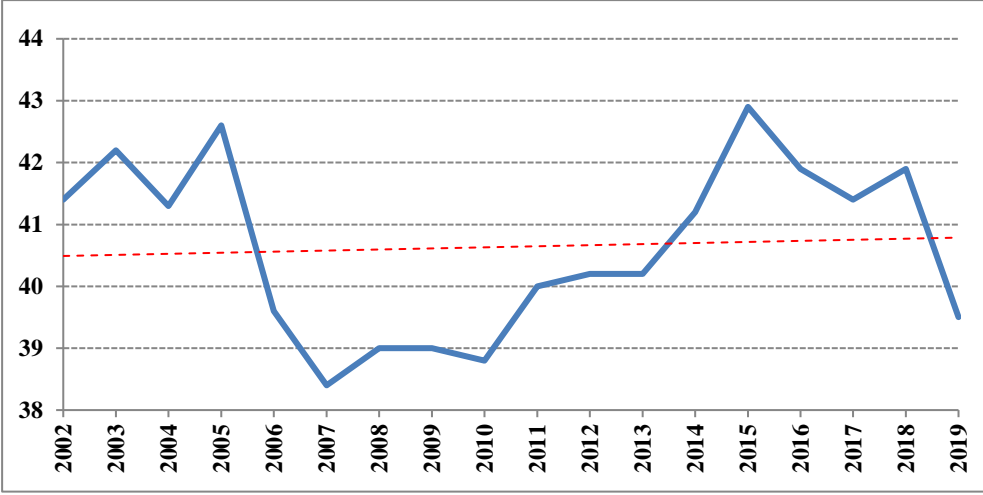
¹⁷ <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings>

¹⁸ <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2018&locations=TR&start=2000>

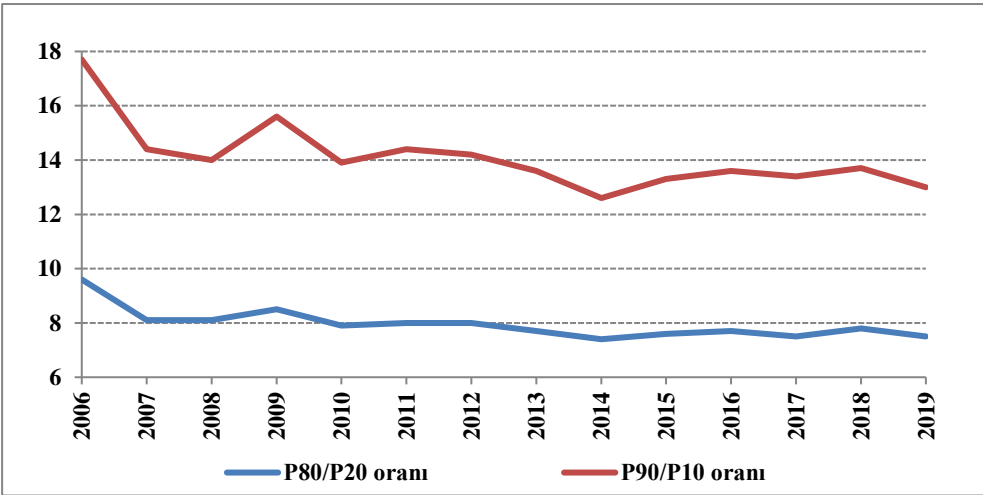
¹⁹ <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

gibi İskandinav ülkelerinde ve Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan gibi Orta Avrupa ülkelerinde Gini katsayısı %24-%30 aralığında dalgalanmaktadır. Dünyada Gini katsayısının en düşük (%24,6) ve dolayısıyla gelir dağılımı adaletinin en yüksek olduğu ülke ise Slovenya'dır.

Grafik 2: Türkiye'de Gini Katsayısının Seyri, % (2002-2019)

Grafik 3: Türkiye'nin P80/P20 ve P90/P10 Oranları, % (2006-2019)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2018&locations=TR&start=2000>.

P80/P20 ve P90/P10 için: Hane halkı Bütçe Araştırmaları ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları, TÜİK.

Grafik 3'te yer alan P80/P20 ve P90/P10 oranları incelendiğinde, Türkiye'nin gelir dağılımındaki adaletsizlik daha net ortaya çıkmaktadır. 2006 yılından sonra her iki oranda da bir miktar iyileşme sağlanmış olsa da, 2019 yılı itibarıyla, en zengin %20'lik kesimin elde ettiği gelir, en fakir %20'lik kesimin elde ettiği gelirin yaklaşık 8 katıdır. Daha da ötesi, P90/P10 oranına göre bu gelir farkı 13,5 kata yükselmektedir. Başka bir ifadeyle, 2019 yılında en düşük gelir grubuna dâhil %20'lik kesimin toplam gelirden aldığı pay %6,2 iken, en yüksek gelir grubuna dâhil %20'lik kesimin aldığı pay %46,3'tür. Kısaca, nüfusun en zengin %20'si toplam gelirin neredeyse yarısını; en fakir %20'si ise sadece %6'sını elde etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, böylesine adaletsiz bir gelir dağılımını düzeltmek için tek başına ETG uygulaması yeterli olmayacaktır. Hâlihazırda önemli sorunların bulunduğu Türk vergi sisteminin yapısal reformlar ile güçlendirilmesi, gelir dağılımının iyileştirmesi adına ETG uygulamasına önemli katkılar sağlayacaktır.

3.3.2. Türk Vergi Sisteminin Yapısal Sorunları

Türkiye'de gelir eşitsizliğine ve yoksulluğa neden olan unsurlar arasında; asgari ücreti açlık sınırında tutan adaletsiz gelir-ücret politikaları, kârları yeterince vergilendirmeyen adaletsiz vergi sistemi ve vergi politikaları yer almaktadır (Durmuş, 2001). Vergi sistemindeki çarpıklığın en açık örneği ise, gelir dağılımındaki adaleti bozacak şekilde, dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payının 1980 sonrası sürekli artış eğiliminde olmasıdır. Dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payı 1980 yılında %37,2 iken, 2000 yılında %59,1'e, 2017 yılında ise %71,2'ye kadar yükselmiş; dolaysız vergilerin payı da aynı nispette düşmüştür²⁰. Aynı oranın 2017 yılı AB-27 ortalamasının %39,2 gerçekleştiği dikkate alınır, Türkiye'de vergi politikasının ne denli sorunlu bir yapıya büründüğü açıkça anlaşılmaktadır.

Vurgulamak gerekir ki, Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim

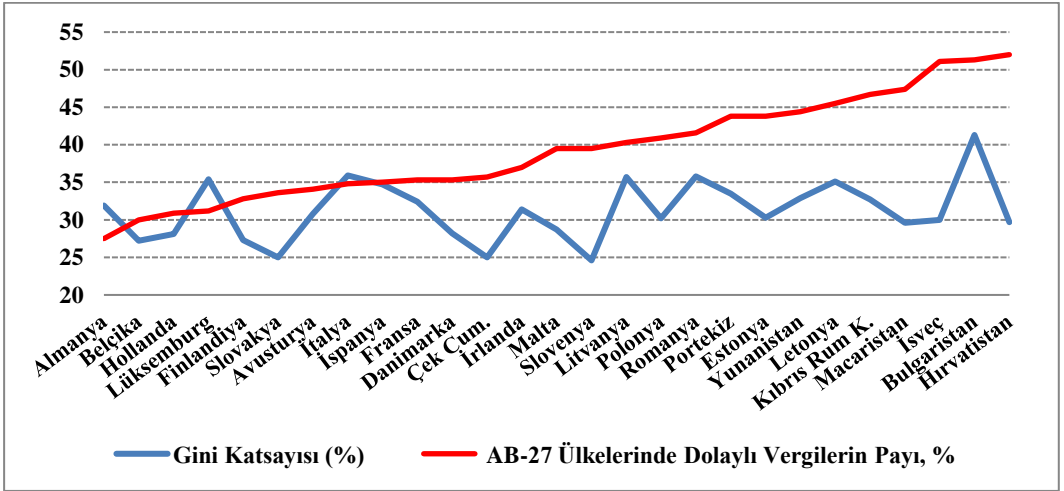
²⁰ <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540022258789-43a5759e-f454> (Tablo 5-12).

Vergisi (ÖTV) gibi harcama üzerinden alınan dolaylı vergilerin gelir dağılımını bozmasının temel nedeni, her bir vatandaşın aynı birim/miktar mal veya hizmet için aynı vergiyi ödemesidir. Başka bir ifadeyle, asgari ücretlinin 1 litre benzin için ödediği vergi miktarı ile ayda on binlerce lira aylık geliri olan birisinin ödediği vergi miktarı aynıdır. Ayrıca, bu vergilerin çok büyük bir kısmı mal ve hizmetin fiyatı üzerinden alındığı için, yüksek enflasyon zamanlarında düşük gelirli kişiler üzerindeki yük her fiyat artışında daha da yükselmektedir.

Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki olası etkilerini görebilmek için Grafik 4 oluşturulmuştur. Grafik 4, AB-27 ülkelerinde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ile bu ülkelerin Gini katsayısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Grafik 4: AB-27 ülkelerinde Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı ve Gini Katsayıları, %, 2017

Kaynak: Grafik tarafımızdan oluşturulmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinde Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı için; European Commission, Taxations and Customs Union (Aktaran; Çiçek ve Uğur, 2019, s. 292). Gini katsayısı verileri için:

<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2018&locations=TR&start=2000>

Grafik 4'ten çıkan en önemli sonuç; AB ülkelerinde dolaylı vergilerin payı arttıkça, bu ülkelerdeki Gini katsayısının da yükselme trendinde olduğudur.

AB ülkelerindeki dolaylı vergilerin payı yükseldikçe, Gini katsayısını gösteren grafiğin “eğilim çizgisinin” eğiminin artması bu durumu tevsik etmektedir. Örneğin, Grafik 4’te yer alan 27 ülkenin 12’sinde dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payı %40’ın üzerindedir. Bu 12 ülke içinde sadece Hırvatistan (29,7) ve Macaristan’da (29,6) Gini katsayısı %30’un altındadır. Buna karşın, dolaylı vergi payının %40’ın altında olduğu 15 ülke arasında ise 8 ülkenin Gini katsayısı %30’un altındadır.

Özetle; toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının yükselmesi, genel itibariyle, ülkelerde gelir dağılımı adaletini bozmaktadır. Türkiye’de 2004 yılında %70,3’e ulaşan ve o tarihten sonra da ortalama %70’lerde gezinen dolaylı vergi payının, Türkiye’nin gelir dağılımı üzerinde ne denli olumsuz sonuçlara yol açtığı da açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’de, dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi geliri içindeki payını AB ortalamalarına çekmeden uygulanacak bir ETG desteği, gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından sınırlı bir etkiye sahip olacaktır.

Son yıllarda, dünyada ve Türkiye’de tartışılan konulardan biri de, üst gelir gruplarının gelir vergisi ve sermaye şirketlerinin kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesi ve ayrıca daha fazla servet vergisinin alınmasıdır (Durmuş, 2021). Belirtmek gerekir ki, iyi dizayn edilmiş müterakki bir vergi sistemiyle, üst gelir gruplarının gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesi, Türkiye’de gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlayabilir. Ancak, özellikle kurumlar vergisi konusunda ortaya çıkan tartışmalar, konunun uzmanları tarafından öne sürülen bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştiriler, kurumlar vergisi oranının yükseltilmesinden ziyade, vergi oranlarının istikrarsız yapısı üzerine odaklanmıştır. Örneğin; 2018, 2019 ve 2020 yıllarında %20 yerine 3 yıllık bir süre için %22 uygulanan kurumlar vergisi oranının 01.01.2021 tarihinden itibaren %20 uygulanması beklenirken, kanun değişikliği yapılarak 2021 yılı için %25, 2022 yılı için ise %23 olarak belirlenmesi eleştirilere neden olmuştur. Taş’a²¹ göre (2001), yapılan bu değişiklik 2023’den itibaren kurumlar vergisinin normal oranı olan %20’ye döneleceği hususunda yatırımcılarda tereddüt yaratacaktır. Bu tereddüt ve sık

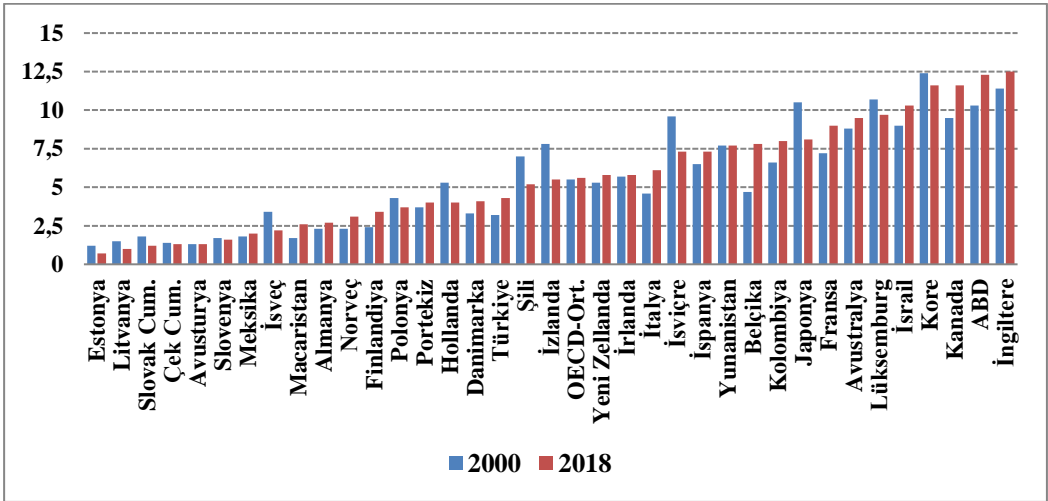
²¹ 1995 yılında Baş Hesap Uzmanı olan Bülent Taş, bir süre Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı ve Gelir İdaresi Başkan Yardımcısı görevlerini yürütmüştür. 2010-2018 yılları arasında da Türk Telekomünikasyon A.Ş. Vergi Yönetimi Direktörü olarak görev yapmıştır.

sık değişen vergi oranları, özellikle yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yatırım yapmasını önemli ölçüde engelleyebilir.

Vergi ile ilgili olarak dünyada tartışılan bir diğer konu da servet vergileridir. Türkiye'de de toplam vergi gelirleri içinde yaklaşık %4'lük bir paya sahip olan servet vergileri üzerinde bazı eleştiriler mevcuttur. Örneğin, 2020 yılı itibariyle, daha çok zenginlerin ödediği veraset ve intikal vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı sadece % 0,155 gerçekleşmiştir. Servet vergisi kapsamında değerlendirilen diğer iki vergi de motorlu taşıtlar vergisi (MTV) ve emlak vergisidir. (Durmuş, 2021).

Grafik 5, OECD ülkelerinde 2000 ve 2018 yıllarındaki servet unsurları üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payını göstermektedir. 2018 yılı itibariyle adı geçen oranın OECD ortalaması %5,6 iken, Türkiye'de %4,3 gerçekleşmiştir. Buna karşın; İsrail, G. Kore, Kanada, ABD ve İngiltere'de servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki payı %10'un üzerindedir. Dolayısıyla, Türkiye'de toplanan servet vergisinin, özellikle bazı OECD ülkelerinin çok gerisinde kaldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

Grafik 5: OECD Ülkelerinde Servet Üzerinden Alınan Vergiler/Toplam Vergi Gelirleri, %, 2000-2018

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_14.xls.htm

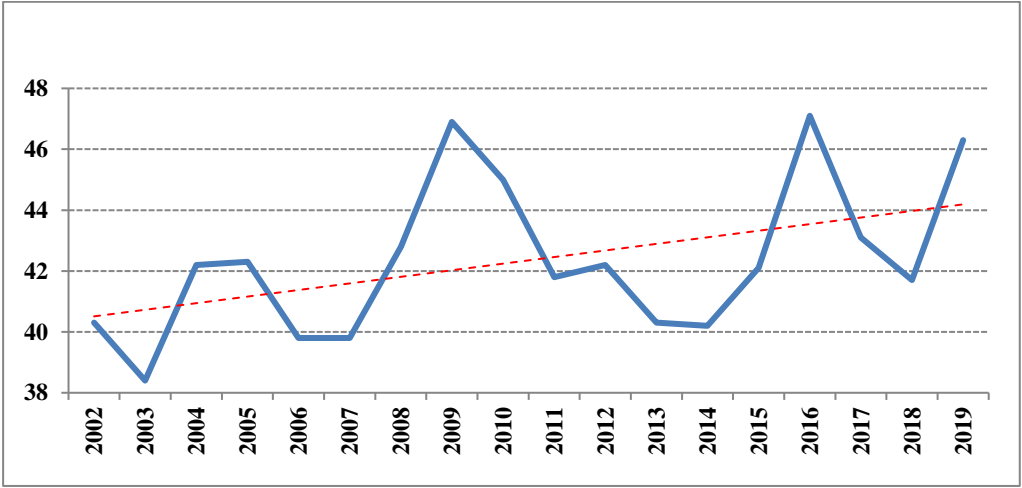
Türkiye’de vergi ile ilgili tartışmaların bir kısmı da, işsizlik ve yoksullukla mücadelede önemli araçlar arasında yer alan asgari ücret üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak ne var ki, Türkiye’de brüt asgari ücret üzerinden yaklaşık %20 oranında alınan vergi ve uygulanan kesintiler, asgari ücretin yoksullukla mücadele işlevini zayıflatmaktadır (Gök ve Yalçın, 2015: 219).

Belirtmek gerekir ki, ülke bazında asgari ücret miktarlarının karşılaştırılması satın alma gücü kullanılarak yapılmaktadır. OECD’nin 2019 yılına ait son verileri incelendiğinde, Türkiye, asgari ücretin satın alma gücü sıralamasında 28’i OECD üyesi olmak üzere toplam 32 ülke arasından üstün 19’uncu sırada yer almıştır²².

Türkiye’de asgari ücretle ilgili temel tartışmalar iki nokta üzerine odaklanmıştır. Bunlardan ilki, asgari ücret tutarının düşük belirleniyor olmasıdır. Ayrıca, son yıllarda artan enflasyon oranları ile birlikte asgari ücretin satın alma gücünün düştüğü de, yazılı ve görsel basında sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de asgari ücret düzeyinin hangi seviyede olduğuna ışık tutması anlamında Grafik 6 hazırlanmıştır. Grafik 6’a göre, Türkiye’nin 2002-2019 döneminde net asgari ücretin kişi başına düşen gelir içindeki payı artış trendindedir; ancak halen daha kişi başına düşen ortalama gelirin yarısından daha düşüktür. Dolayısıyla, asgari ücretin “insanca” yaşamaya yetecek bir tutarda belirlenmesi, Türkiye’de gelir dağılımının iyileştirilmesine ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

---

²² <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW#>

Grafik 6: Net Asgari Ücretin Kişi Başı GSYH'ye Oranı, % (2002-2019)

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33671>; https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1238/net_brut_asgari_ucret.pdf

Asgari ücretle ilgili olarak Türkiye’de yer alan bir diğer tartışma da, asgari ücretten alınan vergiler üzerinedir. Asgari ücretten verginin kaldırılması bazı kesimler tarafından sıklıkla dile getirilse de, özellikle bütçe açığının gittikçe arttığı son dönemlerde böyle bir uygulamanın kamuya olacak maliyeti, hükümetin böyle bir gelişmeye sıcak bakmamasına yol açmaktadır.

Özetle; Türkiye’de uygulanacak olası bir ETG desteği sayesinde gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması bekleniyor ise, Türk vergi sistemine ilişkin yapısal sorunların da çözüme kavuşturulması bu bağlamda önemlidir. Özellikle, daha adil bir gelir vergisi sisteminin oluşturulması ve servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin yükseltilmesi, bir yandan gelir dağılımının iyileştirilmesine yardımcı olacak, diğer yandan da olası bir ETG uygulamasının finansmanına katkı sağlayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmaya ilişkin genel değerlendirmeler ve sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

i. Evrensel Temel Gelir kavramı, küresel ekonomiyi olumsuz etkileyen Covid-19 pandemisi ile özellikle son zamanlarda daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Evrensel Temel Gelir; bir coğrafi bölgenin veya bir ülkenin tüm bireylerine, gelirleri, kaynakları ve istihdam durumlarına bakılmaksızın, belirli bir miktar nakit transferinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Temel amacı fakirliğin en aza indirilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi olan ETG desteği, tam anlamıyla ve kalıcı olarak hiçbir ülkede uygulama imkânı bulamamıştır. Ancak, farklı hedeflere yönelen ETG benzeri uygulamalar dünyanın birçok ülkesinde --küçük ölçekli de olsa-- denenmeye başlanmıştır.

ii. 1990'lı yıllardan sonra küreselleşme ile birlikte yoksulluk düzeyi azalma eğilimine girmiş olsa da, 2019 yılı sonunda Covid-19 pandemisinin başlaması, küresel yoksulluğun son 20 yıldan beri ilk kez 2020 yılında artmasına yol açmıştır. Pandeminin bir sonucu olarak da, yaklaşık 120 milyon ilave insan 2020 yılında yoksullukla boğuşur hale gelmiş; 2021 yılında bu sayının daha da artması beklenmektedir. Dolayısıyla, küresel salgının yol açtığı olumsuz ekonomik sonuçlar, ETG ve benzeri uygulamaların önemini bir kez daha ortaya koymuş ve bu uygulamaların son günlerde daha çok tartışılmasına neden olmuştur.

iii. Evrensel Temel Gelir desteğinin uygulanabilirliğine ilişkin önemli bir çalışma, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 2018 yılında yayınlanmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin de dâhil olduğu 130 ülke için ETG uygulamasının iki farklı senaryoda mali büyüklüğü/yükü hesaplanmıştır. Senaryo 1'a göre, temel gelirin tüm vatandaşlara ödenmesi; senaryo 2'ye göre ise, temel gelirin yetişkinlere tamamı, 15 yaş altı çocuklara ise bu düzeyin yarısı kadar ödeme yapılması uygun görülmüştür. Çalışmada Türkiye için ETG'nin mali büyüklüğü, senaryo 1'e göre GSYH'nin yaklaşık %25'i; senaryo 2'ye göre ise GSYH'nin yaklaşık %22'sine karşılık gelmektedir. Türkiye'nin ekonomik şartlarını göz önüne alındığında, senaryo 2'nin daha uygulanabilir olduğu açıktır.

iv. Senaryo 2'ye göre gerekli hesaplamalar yapıldığında, Türkiye'de uygulanacak bir ETG desteğinin her bir vatandaş için yıllık "temel gelir" miktarı 2135 dolar bulunmuştur. Bunun anlamı ise, bugünün şartlarında yetişkinler için aylık yaklaşık 1500 TL; çocuklar için ise aylık 750 TL'lik bir temel gelir desteği demektir. Senaryo 2'ye göre hesaplanan aylık yaklaşık 1500 TL'lik ETG desteği, Türkiye'de 4 kişilik bir aileyi açlık ve hatta yoksulluk sınırından kurtaracaktır. Ancak ne var ki, Türkiye'nin mevcut ekonomik koşullarında GSYH'nin %22'si oranında bir ETG desteğinin kamu tarafından finansman edilmesi pek olası değildir.

v. Önemle vurgulamak gerekir ki, GSYH'nin hangi oranlarında olursa olsun bir ETG desteğinin Türkiye'de başarılı bir şekilde uygulanması için iki önemli koşulun yerine getirilmesini zorunlu görmekteyiz. Bu koşullardan ilki; enflasyon, işsizlik, dış borçlar ve bütçe dengesi gibi temel makroekonomik göstergelerde sağlanacak iyileşmelere ilaveten, Türkiye'nin döviz tasarruf açığı sorununu kökten ve kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturmuş olmasıdır. Ayrıca, kamunun israftan kaçınarak güçlü tasarruf tedbirlerine yönelmesi de bu bağlamda zorunludur. Temel gelir desteğinin Türkiye'de "başarılı" bir şekilde uygulanmasının ikinci koşulu da, Türk vergi sisteminin yapısal reformlar ile güçlendirilmesidir. Bu noktada "başarılı" kelimesi, özellikle yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından ETG desteğinin beklentileri karşılması anlamında kullanılmıştır.

vi. Türk vergi sistemindeki çarpıklığın en açık örneği ise, gelir dağılımındaki adaleti bozacak şekilde, dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payının 1980 sonrası artış trendine girmesidir. Öyle ki, dolaylı vergilerin payı 1980 yılında %37,2 iken, 2000 yılında %59,1'e, 2004 yılında ise %70,3'e ulaşmış, o tarihten sonra da ortalama %70'ler düzeyinde kalmıştır. Aynı oranın AB-27 ortalamasının %39 olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'de dolaylı vergi payının ne denli yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki, AB-27 ülkelerinde vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı yükseldikçe, bu ülkelerdeki Gini katsayısının da yükselme eğiliminde olması, dolaylı vergilerin gelir dağılımını bozucu etkisini tevsik etmektedir.

vii. Son yıllarda vergi konusunda dünyada ve Türkiye'de tartışmalardan biri de, üst gelir gruplarının gelir vergisi ve sermaye şirketlerinin kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesi ve ayrıca daha fazla servet vergisinin alınmasıdır.

Örneğin, 2018 yılı itibariyle, Türkiye’de servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi geliri içindeki payı %4,3 iken, aynı oran İsrail, G. Kore, Kanada, ABD ve İngiltere’de %11-12 aralığında gerçekleşmiştir. Bir diğer örnek de, daha çok zenginlerin ödediği veraset ve intikal vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının 2020 yılında Türkiye’de sadece %0,15 gerçekleşmiş olduğudur. Ayrıca, mütevazı bir otomobili olan da, traktörü olan bir çiftçi de MTV’yi öderken, bazı lüks yatlarda ve kotralarda bu vergi oranının sıfır olması, servet vergilerinin adaletsizliğini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla, bir anlamda zenginliğin ölçüsünü ifade eden servet vergilerinin daha adaetli bir şekilde toplanması, gelir dağılımının iyileştirilmesi adına ETG uygulamasına katkı sağlayacaktır.

viii. Türkiye’de vergi ile ilgili tartışmaların bir kısmı da, işsizlik ve yoksullukla mücadelede önemli araçlar arasında yer alan asgari ücret üzerinde yoğunlaşmıştır. Belirtmek gerekir ki, Türkiye’de brüt asgari ücret üzerinden yaklaşık %20 oranında alınan vergi ve uygulanan kesintiler, asgari ücretin yoksullukla mücadele işlevini zayıflatmaktadır. Kaldı ki, asgari ücretten verginin kaldırılması, işveren maliyetlerini düşürerek kayıt içine girmeyi teşvik edecek, istihdama katkıda bulunacak, dolayısıyla sosyal güvenlik prim gelirlerinde kısmen de olsa bir artışa yol açacaktır. Dolayısıyla, asgari ücretten verginin kaldırılmasının, olası bir ETG uygulamasında gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlayacağı açıktır.

ix. Son söz olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye’de sosyal refah devletinin güçlü varlığından söz etmek ve yoksullukla mücadelede yol almak için ETG desteğinin uygulanması doğru bir karar olacaktır. Ancak, yapısal önlemler ile döviz tasarruf açığı sorunu çözüme kavuşturulmadan ve ciddi tasarruf tedbirlerine yönelmeden bu desteğin finansmanının ve sürekliliğinin sağlanması pek olası görünmemektedir. Ayrıca, ETG desteği sayesinde gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması hedefleniyor ise, Türk vergi sistemine ilişkin yapısal sorunların çözüme kavuşturulması da, bu bağlamda oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Ackerman, Bruce A., Alstott, A., Parijs, P. van ve Wright, E. O. (2006). Redesigning distribution: Basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism. The Real Utopias Project. London :New York: Verso.

Atkinson, A. B. (1996). The case for a participation income. The Political Quarterly. 67(1). 67-70. doi:10.1111/j.1467-923X.1996.tb01568.x

Clark, T. G. (2014, 15 Ağustos). Universal Basic Income vs the current welfare system. [https://anotherangryvoice.blogspot.com/2014/08/universal-basic-income-sanctions.htm]. (Erişim: 2.Eylül 2020)

Çiçek, U. ve Uğur, K. (2019). Türkiye ile AB Ülkelerinin Dolaylı – Dolaysız Vergiler Açısından Karşılaştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. Cilt: 10 (Sayı: 24). 290-310.

Devarajan, S., Giugale, M. M., Ehrhart, H., Le, T. M. ve Nguyen, H. M. (2013). The case for direct transfers of resource revenues in africa. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.2364568

Durmuş, M. (2021). Servet vergisi neden ve nasıl alınmalı? [https://t24.com.tr/yazarlar/mustafa-durmus/servet-vergisi-neden-ve-nasil-alinmali-8-halk-vergi-yuku-altinda-eziliyor-vergi-rekortmenleri-isimlerini-gizliyor,29714].(Erişim: 03 Nisan 2021)

Elçin, A. Bora (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi, [http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf]. (Erişim: 24 Nisan 2021).

Emin E. (2018). Küresel Adaletsizlik, Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu. İNSAMER. Araştırma No:83. 1-34.

Erçakar, M. E. ve Güvenoğlu, H. (2018). Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış. [http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11776/2795]. (Erişim: 05 Aralık 2020)

Fitzpatrick, T. (1999). Freedom and security: an introduction to the basic income debate. (j. campling, ed.). Palgrave Macmillan UK.

doi:10.1057/9780333983287

Ford, M. (2016). *Rise of the robots: Technology and the threat of a jobless future* (First paperback edition.). New York: Basic Books.

Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. ve Yemtsov, R. (Ed.). (2020). *Exploring universal basic income: a guide to navigating concepts, evidence, and practices*. Washington: World Bank Group. doi:10.1596/978-1-4648-1458-7_ch1

Gök, M., Yalçın, A. Z. (2015). Türkiye'de asgari ücretliler üzerindeki vergi yükünün diğer yükümlü grupları ile karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER580>, s. 219-255.

Gray, A. (2017). Behavioural Effects of a Citizen's Income on wages, job security and labour supply, in *Citizens Income Trust Newsletter*, issue 2 2017. [<https://citizensincome.org/publications/>]. (Erişim: 22 Şubat 2021)

Guerriero, M., Valencia Lopez, E., Zheng, Y. ve Haverman, P. (2017). *Universal Basic Income*. UNDP, [https://www.nber.org/system/files/working_papers/w25598/w25598.pdf]. (Erişim 17 Nisan 2021)

Hudáková, V. (2015). *The Impact of a Basic Income on Labour Supply and Work Performance*. [<https://edepot.wur.nl/373885>]. (Erişim: 27Mayıs 202)

Immervoll H.& O'Donoghue C. (2003). *Welfare Benefits and Work Incentives. An Analysis of the Distribution of Net Replacement Rates in Europe using EUROMOD, a Multi- Country Microsimulation Model*. Labor and Demography 0302001. University Library of Munich, Germany.

Marinescu, I. (2018). *No strings attached: the behavioral effects of u.s. unconditional cash transfer programs*. National Bureau of Economic Research. doi:10.3386/w24337

Moffitt, R. A. (2003). *The Negative Income Tax and the Evolution of U.S. Welfare Policy* (Working Paper No: 9751). National Bureau of Economic Research. doi:10.3386/w9751

Ortiz, I., Behrendt, C., Acuña-Ulate, A. ve Anh, N. Q. (2018). *Universal basic*

income proposals in light of ILO standards: key issues and global costing. Rochester, NY: Social Science Research Network. doi:10.2139/ssrn.3208737

Öncel, T. (2012). Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, (28), 1-14.

Parijs, P. van (Ed.). (1992). Arguing for basic income: Ethical foundations for a radical reform. London : New York: Verso.

Parijs, P. van ve Vanderborght, Y. (2017). Basic income: A radical proposal for a free society and a sane economy. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Pateman, C. (2004). Democratizing citizenship: some advantages of a basic income. *Politics & Society*. 32(1). 89-105. doi:10.1177/0032329203261100

Pereira, R. (2015). Universal Basic Income and the Cost Objection: What are we Waiting For? *World Economic Review*. World Economics Association. 2015(5).

Prochazka, T. (t.y.). Will basic income cause inflation? | BIEN — Basic Income Earth Network. [<https://basicincome.org/news/2016/11/will-basic-income-cause-inflation/>].(Erişim:;09 Şubat 2021)

Rasoolinejad, M. (2019). Universal Basic Income: The Last Bullet in the Darkness. *ArXiv:1910.05658 [econ, q-fin]*. [<http://arxiv.org/abs/1910.05658>] (Erişim: 26 Şubat 2021)

Ravallion, M. (2016). *The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy*. New York: Oxford University Press.

Ravallion, M. (2019). Guaranteed employment or guaranteed income?. *World Development*. 115. 209-221. doi:10.1016/j.worlddev.2018.11.013

Robeyns, I. (2000). Hush money or emancipation fee? : A gender analysis of basic income. *Basic income on the agenda: Policy objectives and political chances ; (Seventh International Congress of the Basis Income European Network)*. Amsterdam, Amsterdam Univ. Press. 121-136.

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. New York: Crown

Business.

Sheahan, A. (2012). Basic income guarantee: your right to economic security. exploring the basic income guarantee. doi:10.1057/9781137031594

Srnicek, N. ve Williams, A. (2016). Inventing the future: Postcapitalism and a world without work (Revised and updated edition.). London. Verso.

Standing, G. (2017). Basic Income: And How We Can Make It Happen. London: Pelican.

Standing, G. (2011). Responding to the crisis: economic stabilisation grants. policy & politics

: 9–25. <https://doi.org/10.1332/030557311X546389>

Stern, A. ve Kravitz, L. (2016). Raising the floor: How a universal basic income can renew our economy and rebuild the American dream (First edition.). New York: Public Affairs.

Taş, B. (2001). Kurumlar Vergisi Oran Artışını Kim İstiyor? [<https://vergialgi.net/kurumlar-vergisi-oran-artistini-kim-istiyor.>]. (Erişim: 22 Nisan 2021)

Tondani, D. (2009). Universal basic income and negative income tax: two different ways of thinking redistribution. the journal of socio-economics. 38(2). 246-255. doi:10.1016/j.socec.2008.10.006

Vanderborght, Y. (2006). Why trade unions oppose basic income. Basic Income Studies. 1(1). doi:10.2202/1932-0183.1002

Wispelaere, J. ve Stirton, L. (2004). The many faces of universal basic income. The Political Quarterly. 75. 266-274. doi:10.1111/j.1467-923X.2004.00611.x

Diğer İnternet Adresleri

<https://ailevecalisma.gov.tr/>

<https://data.oecd.org/>

<https://data.tuik.gov.tr/>

<https://data.worldbank.org/>

<https://stats.oecd.org/>

<https://tuikweb.tuik.gov.tr/>
<https://usbig.net/>
<https://vergialgi.net/>
<https://www.gib.gov.tr/>
<https://www.indexmundi.com>
<https://www.nufusu.com/>
<http://www.sgk.gov.tr/>
<http://www.turkis.org.tr/>
<https://www.worldbank.org/>